

Zobrazování Boha

Miriam Kolářová

Obrazy Boha

a) Bůh v podobě Krista

- antropomorfní i zoomorfní zobrazení vnitřního tajemství Boha
- Kol 1,15: On je obraz neviditelného Otce
- Kdo vidí mne, vidí Otce (zobrazování Otce v Kristově podobě): toto zobrazení se objevovalo často, ačkoliv z textu je jisté, že se jedná o Otce nebo celou Trojici
- zobrazování Boha Otce se začíná odlišovat od zobrazování Krista až od 12. století a teprve od 2. poloviny 14. století nastává pravidlo zobrazování Otce jako staršího muže nebo starce

b) Bůh v podobě Trojice

- velký rozvoj v západním umění ve 2. polovině středověku
- Gnadenstuhl, Žaltářová Trojice, Paternitas, Triandrická Trojice, Trikephalos, Trifrons (12. stol.)
- Compassio Otce, Korunování P. Marie, Nazírání Boha (15. stol.)

Bůh v podobě Krista: Majestát a Slovo

Ukřižovaný Spasitel

- Ukřižovaný je zobrazen jako triumfující Bůh od raného středověku do 12. století
- od 13. století je v popředí jeho utrpení

Boží majestát a Slovo, které se stalo tělem

Klanění se Beránkovi

- Zobrazení božího majestátu (objevuje se také v ikonografii Kristova křtu v Jordáně, Zjevení na hoře Tábor, Nanebevstoupení nebo Sestoupení do pekel)
- Především v karolínských a otonských miniaturách nebo nástěnných malbách se nacházela z historických narací, ale ze zjevení Sv. Jana

Sakramentář Roberta de Jumiéges
Klanění se apokalyptickému Beránkovi
Začátek 11. století

Stvořitelské slovo

Bůh jako tvůrce universa

- Stvořitel byl do konce 12. století zobrazován jako mladý muž s plnovousem
- Později (od 13. století) jako stařec

Bible ze Souvigny

Stvoření světa v sedmi medailoncích (Stvořitel jako mladý muž plnovousem)

Poslední čtvrtina 12. století

Bible ze Souvigny
Stvořitel s křížovým nimbem
Poslední čtvrtina 12. století

Maiestas Domini

- Ikonografie je doložena od raného křesťanství
- Biblické prameny: Zj 4; Iz 6,3; Ez 1,5 -14 („Svatý, Svatý , Svatý“)
- Bůh v podobě Krista trůní na nebeském trůně a je obklopen čtyřmi apokalyptickými zvířaty

cum. **E**t cum spū tuo. Sursum
corda. **H**abemus ad dñm. **G**ra
agamus dño deo nro. **D**ignum

Sakramentář biskupa „Pons z Clermontu“, Clermont-Ferrand BM MS 63, fol. 55
Maiestas Domini
/1170-1175/

Starozákonní Bůh ve slávě

- „Postilla“ („Post“ a „illa„ = „potom“) – traktáty s eschatologickou tématikou
- Exegese Mikuláše z Lyry (*1270): *Postillae perpetuae in universa Biblia*“
- V rukopise z knihovny v Tours se nachází zobrazení vize proroka Izajáše (objevuje se velmi zřídka)
  - K textu se váže Mikulášova exegese z r. 1322-1330
  - Je zde zobrazen SZ Bůh v Kristově podobě (Iz 6,1-3) a dále Bůh podle Ezechielových vizí

Et clamabat alt' ad altim .i. sil' et g'oz
 ditez Vl' qz vñ' p' dicebat et p'ea ali'
 repetebat Sic duo chori tectia. Aliquid
 dicit altuati. sancty / Sancty / Sancty fm he'
 dz ter. Ss. ad maiore d'ne sa' exp'ssione
 Sic se. xxij. dz. tin. tin. tin audi xbu dñi
 ad exatandu maiore attentdm. Sin x'o
 actores catholicos h' dz ter. Ss. ad desig'
 Et sic...

Postilla in Bibliam, Tours BM, MS 54, fol. 100r
 Vize proroka Izajáše
 15. století

p' extore ip' l' h'
 deū viuitate
 siluando. hic
 lud qd' emt sup
 emt i' qd' silu
 et sup firmatū
 9. et sup thū
 m' m' et p'
 bāt. et h' est qd'
 hū firmatū au'
 n' al' p' cristalli
 no d' gen. xxviii.
 h' ah' d' dom' 9
 h' q' al' p' gla
 toz potuit cristalli
 caes iduntū p'
 cristalli videbā
 Sic est extello
 bene eoz recte.
 in. qz tūgebāt
 do' est sup. Et
 nouebāt per
 itaz. i. mag'
 s' d' i. sonū tom
 deo facty. Cūā
 tudis. calroz.
 son' magn' et
 mntū equoz.
 3' strax' dunt
 ne q' suzū erige
 bāt. Sic et p'ne

necū. In istis autē est ead. **S**acendū
 tamen q' p'dā nō possit sufficiēt in
 plano describi Sed oportet p' ymagia
 eodem sp'itū multā suppleri.

figura scdm latinos.

Postilla in Bibliam, Tours BM, MS 54, fol. 210r
 Vize proroka Ezechiela
 15. století

figura sedm hebreos.

Ad mellan visionis p̄d̄e cōsi d̄ q̄ sic
d̄t̄ p̄d̄o iudei qui cū iochi ducti sūt

Postilla in Bibliam, Tours BM, MS 54, fol. 210v
Vize proroka Ezechiela
15. století

Bůh jako papež

- Tiara byla ustanovena až v r. 1300 papežem Bonifácem VIII. a jako symbol Boha se objevuje až od poslední čtvrtiny 14. století

Modlitební kniha (MS H.3). Paris, France, Pierpont Morgan Library
Bůh jako papež
/1490/

Kristus jako učitel

- Devotio moderna - Thomas Kempenský: De Imitatione Christi (Valenciennes BM MS 240, f. 158r)
- Frontální zobrazení Ježíše Krista pod baldachýnem s žehnajícím gestem a otevřenou knihou s nápisem „Ego sum via, veritas et vita“
- U nohou mu leží sféra, na niž šlape pravou bosou nohou, po pravé straně klečí papež a zástupci církve, po levé císař a šlechta a za šlechtou ženy

par sa debonnaire pite et clemence Amen.

Et fine la premiere partie de ce present traitte
appelle les admonitions traiaues aux choses infernelles

Et commence le livre de Internelle consolation.
De Internelle locution de Ihesu crist a lame fidele.

Et oray quelle premier chapitre.
chose mon seigneur et mon dieu plein
en mor. Venue est lame qui oit
nostre seigneur parler en soy et q' prend
de sa bouche parole de consolation. Venues sont
les oreilles qui echouent les paroles de diuine cme
et des cruces de ce monde ne tiennent compte.
Venues sont les oreilles qui ne fontent point la

Immitatio Iesu Christi, Valenciennes BM MS 240, fol. 158, detail
Spasitel světa jako učitel církve
/1462/

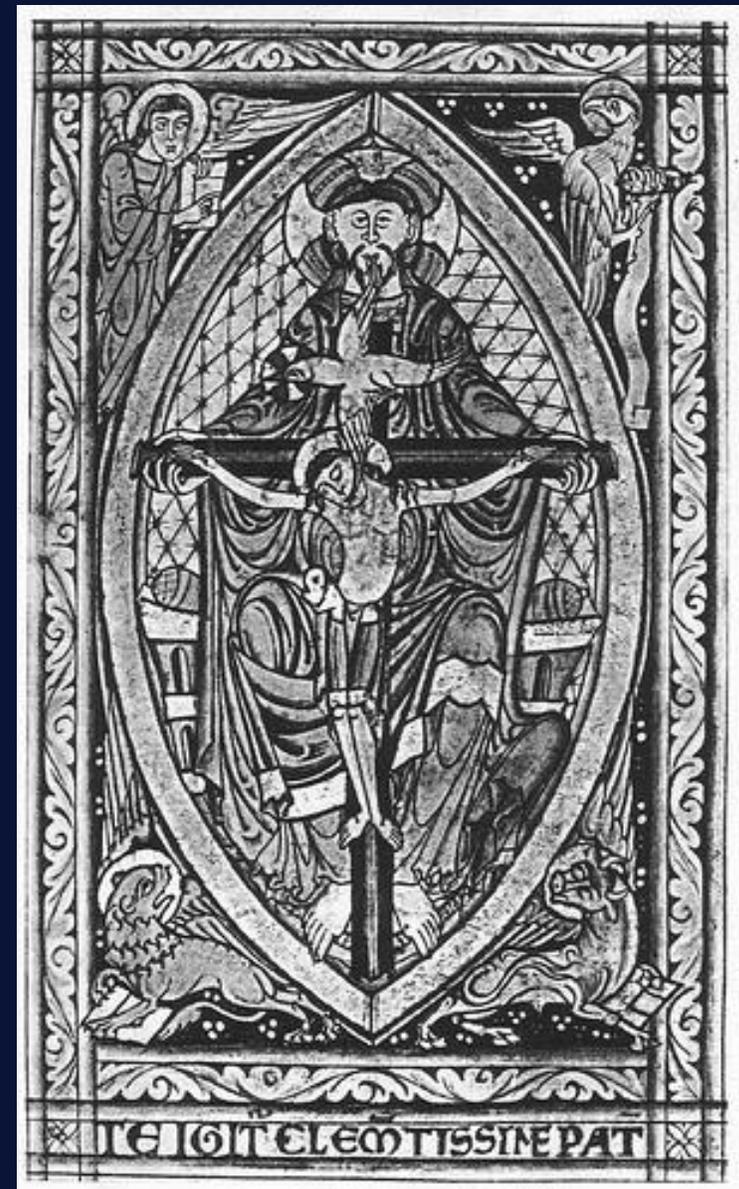

Bůh v podobě Trojice

Trůn milosti - Gnadenstuhl

- Nejstarší příklad pochází patrně z konce 11. století: Misál z Cambrai
  - iluminace k textu „Te igitur Pater“
  - dotek holubice úst Otce a Syna („Ab utroque“ – schisma r. 1054)
- Žaltář královny Elišky Rejčky z Rajhradu – R 355
  - Drží Bůh Otec Syna nebo kříž s ukřižovaným?
- Antifonář z Vendome: redukce pouze na zobrazení hlav
- Binité: zobrazení Boha Otce a Syna bez Ducha svatého (Holubice)

Misál z Cambrai, BM Cambrai, MS 234, fol. 2r
Trůn milosti
/1120/

Antifonář z Vendome, Vendome BM MS 269, fol. 289v

Trůn milosti (redukce)

4. čtvrtina 15. století

Hodinky, Dijon BM MS 2245, fol. 78v
Trůn milosti - Binité
/1457/

Žaltářová Trojice

- Žalm 110 (109): „Pán řekl mému Pánu: Sed' po mé pravici, dokud nepoložím Tvé nepřátele za podnož tvých nohou“
  - tento verš se objevuje v Novém zákoně celkem 20x a pokaždé vychází z úst Boha Otce
- Otec a Syn sedí na jednom trůnu nebo na dvou různých trůnech a mezi nimi se vznáší holubice Ducha svatého.
- „Nepřátelé“ jsou od 14. stol. zobrazováni pouze zřídka
- Tento typus nebyl zdaleka tak oblíben jako Gnadenstuhl, objevuje se výlučně v knižní malbě od 13. století do 15. století

- V iniciále „O“ jsou přes sebe zobrazeni Otec a Syn, mezi nimiž se vznáší mystická holubice Ducha svatého
- Postava v popředí žehná a drží sféru, je to Otec?

Sakramentář ze Sv. Martina z Tours, BM Tours, MS 193, fol. 59r

Žaltářová Trojice

/1170-1180/

- Binité: V žalmu není zmínka o Duchu svatém, tak jde vlastně o ilustraci podle textu
- Obě postavy jsou zobrazeny naprosto identicky, nelze tedy rozeznat Otce od Syna (Syn je pravděpodobně zobrazen se sférou vpravo)

Žaltář z Vesoul BM ms 0006, fol. 184

Binité

Konec 13. století

- Otec a Syn sedí každý zvlášť na svém trůně
- V mezeře mezi nimi se vznáší holubice Ducha svatého

Gregoriánské dekrety, Bourges MS 186, fol. 2r
 Nejsvětější Trojice
 Třetí čtvrtina 13. století

- Pravděpodobně zhotoven pro Dauphina Ludvíka z Guyene (druhý syn Karla VI., +1415)
- Nádherné zdobení, které pochází pravděpodobně z rukou Mistra Bedfordských hodin
- Otec má papežskou tiáru

Pařížský breviář, Chateauroux BM MS 2 fol. 106r
 Nejsvětější Trojice
 15. století

Pařížský breviář, Chateauroux BM MS 2 fol. 106r
Nejsvětější Trojice, detail
15. století

Pařížský breviář, Chateauroux BM MS 2 fol. 106r
Nejsvětější Trojice, detail
15. století

Paternitas

- Zobrazení Boha Otce, v jehož lůně se nachází Kristus nebo ho něžně drží jako matka dítě (Jan 1,18; Iz 7,14: „Bůh je s námi“)
- Objevuje se v orientu i na západě od 11. století
- nebylo moc populární

- Bůh něžně drží svého Syna v náručí jako malé dítě

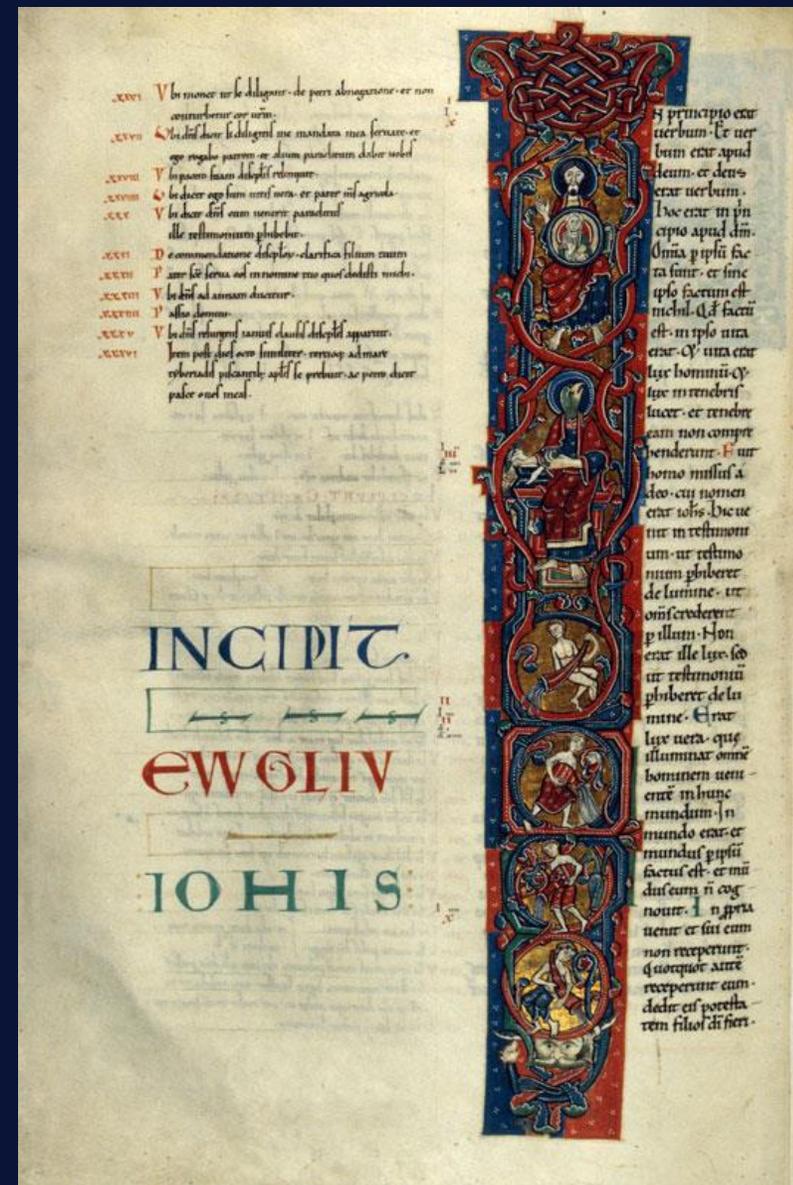

Pařížský breviář, Chateauroux BM MS 2 fol. 67r

Paternitas, detail

/1414/

- Prolog k Janovu evangeliu
- Otec má v lůně zobrazeného žehnajícího Syna (Sinus)

Bible ze Saint-Benigne de Dijon, BM Dijon MS 2, fol. 442v

Paternitas

2. čtvrtina 12. století

Bible ze Saint-Benigne de Dijon, BM Dijon MS 2, fol. 442v, detail
Paternitas
2. čtvrtina 12. století

Bible ze Saint-Benigne de Dijon, BM Dijon MS 2, fol. 442v, detail
Paternitas
2. čtvrtina 12. století

Triandrická Trojice

- Zobrazení celé Trojice v podobě tří mužů (po Tridentuském koncilu zakázáno jako hereze)
- nejranější příklady této ikonografie pochází ze začátku 13. století

- Za stolem sedí tři identické žehnající postavy s knihou
- před nimi jsou umístěny tři kalichy
- liší se jen natočením hlavy
- jejich pohledy se protínají v bodu, který tak tvoří vrchol pomyslného trojúhelníku
- Podle F. Boespfluga by se tato zobrazení měla nazývat „Oltářní Trojice“
- nejranější příklady pochází ze 13. století

Hodinky, Avignon BM MS 111, fol. 23r
 Triandrická Trojice
 /1400/

- Tři trůnící postavy oděné ve stejném plášti
- na hlavě mají tiáru s trojitou korunou
- všichni žehnají

Lektionář ze St. Chapel v Bourges, Bourges BM MS 35, fol. 1r
 Triandrická Trojice
 /1404/

- Uprostřed je Bůh Otec, na jehož klíně spočívá sféra, jíž se Syn (heraldicky vpravo) a Duch dotýkají
- Otec má plnovous a nádhernou sponu na plášti
- Syn ukazuje rány
- Circuminsessio: sezení v kruhu jako model pro nerozlučnou jednotu augustiniánů

Lektionář ze St. Chapel v Bourges, Bourges BM MS 35, fol. 1r, detail
Triandrická Trojice
/1404/

- Postavy sedí jak na „rodinném fotu“
- Kristus úplně vpravo drží kříž
- postava uprostřed má otevřenou knihu
- text, který je k této iluminaci připojen:
„(T)e invocamus, te adoramus, te
laudamus, o beata Trinitas.“

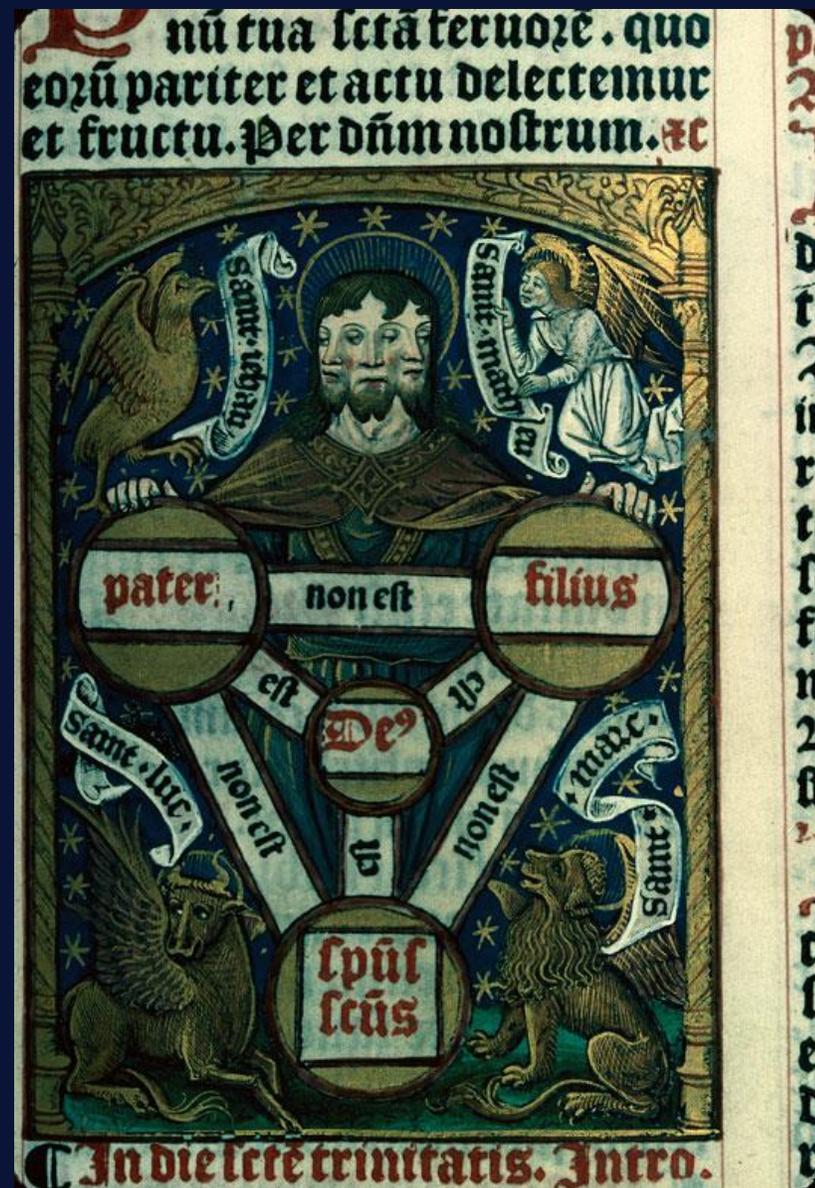

Hodinky, Bourges BM Angers MS 134, fol. 180v, detail
Triandrická Trojice
Konec 15. století

Trikephalos a Trifrons

- řec. „Kephalos“ znamená hlava; trikephalos = tělo se třemi hlavami
- Trifrons = jedna hlava, která má většinou čtyři oči, 3 nosy a 3 ústa a působí jako 3 velmi blízké obličej
- tyto typy se objevují od 12. století ve Španělsku, od 13. století pak v Anglii a Itálii ve 14. století ve Francii a Německu
- Tato zobrazení kritizována
  - Antonínem Florentským (spolunovic Fra Angelica a pozdější florentský arcibiskup)
  - Papežem Urbanem VIII. (1628)
  - Benediktem XIV. (1745)
- přesto bylo téma v celém Záalpi velmi oblíbené

- Pater non est Filius
- Pater est Deus
- Filius non est Pater

Misál z Langres, BM Chaumont, impr. 3J7Y, p. 1r
 Trianfrons a Trikephalos
 /1517/

Compassio Boha Otce

- Otec drží Syna jako anděl nebo Josef z Arimatie ve scénách snímání z kříže
- Syn může ležet na klíně Boha Otce, jako leží Marii v Pietě
- Mezi odborníky není jasná shoda, jak by se toto zobrazení mělo jmenovat
- Často je v kombinaci s „Ostentatio“
- Paradox podle Roberta Campin (1420): „Kristus byl mrtev, ale zároveň živ, jinak by nemohl ukazovat gesta („Ostentatio vulneris“)

Breviář Charlese de Neuf-Chatel z Rouenu, Besancon BM MS 69, p. 108

Compassio

/1498/

Breviář Charlese de Neuf-Chatel z Rouenu, Besancon BM MS 69, p. 108, detail

Compassio

/1498/